

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONINI JADALLASHTIRISHDA PEDAGOGNING VAZIFALARI

Ortiqov Sherali Ravshanbek o'g'li

Urganch RANCH texnologiya universiteti magistranti

sheraliortiqov158@gmail.com

+998(91) 570-63-61

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini jadallashtirish (intensifikatsiya qilish) sharoitida pedagogning kasbiy vazifalari va pedagogik funksiyalari tahlil qilingan. Maqolada o'quv axborotlarini siqilgan holda uzatish, intellektual xaritalar va muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirish mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan.*

Аннотация: *В данной статье анализируются профессиональные задачи и педагогические функции учителя в контексте интенсификации образовательного процесса в современных учебных заведениях. Статья научно обосновывает механизмы повышения эффективности уроков за счет использования сжатой передачи учебной информации, интеллектуальных карт и проблемно-ориентированных технологий обучения.*

Abstract: *This article analyzes the professional tasks and pedagogical functions of a teacher in the context of the intensification of the educational process in modern educational institutions. The article scientifically substantiates the mechanisms for increasing the effectiveness of lessons through the use of compressed transmission of educational information, intellectual maps, and problem-based learning technologies.*

Kalit so'zlar: *o'quv jarayonini jadallashtirish, intensivatsiya, pedagogning vazifalari, muammoli ta'lim, intellektual xaritalar, vaqt menejmenti.*

Ключевые слова: *Ускорение процесса обучения, интенсификация, задачи преподавателя, проблемно-ориентированное обучение, интеллектуальные карты, тайм-менеджмент.*

Keywords: *acceleration of the learning process, intensification, teacher's tasks, problem-based learning, intellectual maps, time management.*

Axborot asrining shiddatli rivojlanishi va bilimlar hajmining geometrik progressiya asosida ortib borishi zamonaviy ta'lim tizimi oldiga yangi talablarni qo'yimoqda. An'anaviy ta'lim usullari yordamida cheklangan dars vaqti ichida ulkan hajmdagi o'quv materiallarini o'quvchilarga to'liq yetkazish va ularda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish borgan sari qiyinlashib bormoqda. Bu muammoning eng maqbul yechimi — o'quv jarayonini jadallashtirish (intensifikatsiya qilish) hisoblanadi.

O'quv jarayonini jadallashtirish — bu o'quvchilarning asabiy va jismoniy zo'riqishlariga yo'l qo'ymagan holda, dars vaqtidan unumli foydalanish, o'qitishning shakl va metodlarini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

optimallashtirish orqali ta’lim sifatini oshirishdir. Ushbu murakkab jarayonda asosiy boshqaruvchi va transformator roli bevosita pedagog zimmasiga tushadi. Shu bois, ta’limni jadallashtirishda oqilona yondashuvlarni ishlab chiqish va o’qituvchining vazifalarini aniqlashtirish pedagogika fanining dolzarb muammolaridandir.

Ta’lim jarayonini jadallashtirish va uning psixologik-pedagogik asoslari o’tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab olimlar diqqat markazida bo’lib kelmoqda. Taniqli pedagog Y.K. Babanskiy ta’limni optimallashtirish va jadallashtirish g‘oyasini ilgari surib, shunday yozadi: “Ta’lim jarayonini jadallashtirish — minimum vaqt va kuch sarflab, o’qitish va tarbiyalashda maksimum natijaga erishishni ko’zda tutadi” [1, 72-b.].

Pedagogik texnologiyalar sohasidagi yirik olim g.K. Selevko ta’limni jadallashtirishni o’quvchining ichki xaziralarini faollashtirish bilan bog’laydi. U o’z tadqiqotlarida: “Axborotni tizimli va blokli (modulli) ko’rinishda uzatish pedagogga o’quv materialining hajmini qisqartirish, lekin uning mazmuniy qimmatini saqlab qolish imkonini beradi”, — deya ta’kidlaydi [2, 134-b.].

O’zbekistonlik olimlardan J.G’. Yo’ldoshev ta’lim innovatsiyalari kontekstida pedagog mahoratiga to’xtalib, shunday qayd etadi: “Jadallashgan ta’lim sharoitida o’qituvchi tayyor bilimlarni yetkazuvchi (translator) emas, balki o’quv jarayonini loyihalovchi va yo’naltiruvchi (moderator, fasilitator) vazifasini bajarishi shart” [3, 45-b.].

Ushbu tadqiqotni yozishda tizimli tahlil, pedagogik modellashtirish va qiyosiy-tanqidiy metodlardan foydalanildi hamda ilg’or o’qitish tajribalari umumlashtirildi.

O’quv jarayonini jadallashtirish pedagogdan o’z faoliyatini tubdan qayta qurishni va bir qator muhim strategik vazifalarni bajarishni talab qiladi. Tadqiqotlar natijasida jadallashgan ta’lim tizimida pedagog bajarishi lozim bo’lgan asosiy vazifalar klassifikatsiyasi ishlab chiqildi:

1. O’quv materiallarini strukturaviy va mantiqiy jihatdan bloklarga ajratish (Modullashtirish). Pedagogning birlamchi vazifasi — darslikdagi matnlarni shunchaki o’qib berish emas, balki mavzuning o’zak g‘oyalarini saralab olishdir. Axborotni “siqilgan” holda, yirik mavzularni mantiqiy bloklarga birlashtirib uzatish dars samaradorligini keskin oshiradi. Bunda Intellectual xaritalar (Mind Mapping) va freym texnologiyalari yordam beradi. Grafik sxemalar yordamida 45 daqiqalik ma’ruzani 10-15 daqiqada tushuntirish imkoniyati tug’iladi [4, 88-b.].

2. Muammoli va Interfaol o’qitish texnologiyalarini joriy etish. Jadallashtirish — o’quvchining mustaqil fikrlash tezligini oshirish demakdir. Pedagog dars davomida tayyor qoidalarni aytish o’rniga, muammoli vaziyatni yuzaga keltirishi kerak. O’quvchilar guruhlarda “Aqliy hujum”, “Sinkveyn”, “FSMU” kabi metodlar orqali muammoning yechimini tezkor qidiradilar. Bu darsdagi passivlikni yo’qotadi va vaqtni tejaydi.

3. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt elementlaridan foydalanish. Zamonaviy pedagog elektron ta’lim resurslari, multimedia vositalari va simulyatorlardan foydalanish ko’nikmasiga ega bo’lishi lozim. Tadqiqotchi V.P. Bespalko yozganidek: “O’quv jarayoniga kompyuter va AKT vositalarining to’g’ri integratsiya qilinishi vizualizatsiyani

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

kuchaytiradi va axborotni o‘zlashtirish tezligini kamida 2-3 barobarga jadallashtiradi” [5, 112-b.].

Jadallashgan ta’limda pedagog funksiyalarining transformatsiyasi:

An’anaviy ta’limdagi vazifasi	Jadallashgan ta’limdagi yangi vazifasi	Erishiladigan pedagogik samara
Axborot uzatuvchi (Translator): Tayyor bilim va qoidalarni diktovka qilish.	Fasilitator va Moderator: O‘quvchini mustaqil bilim olishga yo‘naltirish, qidiruv faoliyatini boshqarish.	O‘quvchining mustaqilligi va tanqidiy fikrlashi oshadi.
Monologik dars: Dars vaqtining 80% qismida faqat o‘qituvchi gapirishi.	Dialogik va jamoaviy muhit: Interfaol muloqot, guruhlarda loyihalar ustida ishlash.	O‘quvchilarning darsda qamrab olinishi 100% ga yetadi.
Mexanik baholash: Faqat dars oxirida so‘rov o‘tkazish va baho qo‘yish.	Formativ va mezonli baholash: Har bir bosqichda qayta aloqa (feedback) o‘rnatish.	Bo‘shliqlarni vaqtida aniqlab, vaqt yo‘qotilishining oldi olinadi.

Pedagogik tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quv jarayonini jadallashtirish dars hajmini va o‘quvchilarga beriladigan uy vazifalarini shunchaki ko‘paytirish hisobiga bo‘lmasligi kerak. Bunday noto‘g‘ri yondashuv o‘quvchilarning charchashiga va fanga bo‘lgan qiziqishining butkul yo‘qolishiga (intellektual frustratsiyaga) olib keladi.

Professor N.F. Talizina ta’kidlaganidek: “Jadallashtirishning asosi — o‘quv yuklamasini oshirishda emas, balki o‘quvchining aqliy harakatlarini bosqichma-bosqich shakllantirishning optimal algoritmini topishdadir” [6, 95-b.]. Ya’ni, pedagog har bir darsning vaqt menejmentini (time management) shunday rejalashtirishi kerakki, unda ratsional dam olish va mavzuni amaliy mustahkamlash daqiqalari o‘zaro muvozanatda bo‘lsin.

Ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini jadallashtirish bugungi kun pedagogidan yuksak kasbiy kompetensiya, kreativlik va texnologik moslashuvchanlikni talab etadi. Ushbu jarayonda pedagogning vazifalari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

O‘quv axborotlarini yirik mantiqiy bloklarga vizuallashtirish va dars vaqtini optimallashtirish.

O‘quvchini passiv tinglovchidan faol bilim qidiruvchiga aylantiruvchi interfaol va muammoli metodlarni muntazam qo‘llash.

Raqamli ta’lim muhiti imkoniyatlaridan unumli foydalanib, darsning intensivligi va dinamikasini ta’minlash.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Babanskiy Y.K. Optimizatsiya protsessa obucheniya: Obshepedagogicheskiy aspekt. – Moskva: Pedagogika, 1977. – S. 72.
2. Selevko G.K. Sovremennie obrazovatelnie texnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998. – S. 134.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – 45-b.
4. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 88-b.
5. Bespalko V.P. Slagaemie pedagogicheskoy texnologii. – Moskva: Pedagogika, 1989. – S. 112.
6. Talizina N.F. Upravlenie protsessom usvoeniya znaniy. – Moskva: Izdatelstvo MGU, 1984. – S. 95.

